

0-6 YAŞ ARASINDA OYUN VE OYUNCAKLAR*

Tosun YALÇINKAYA**

0-3 yaş arasında çocuğun oyun devreleri ve gerekli oyuncaklar

Çocuğun çevresinde oyun malzemesi olarak kullanılması için kendisine imkân verilen ne kadar çok ve değişik eşya varsa, bunlara hayalinde verdiği anlamlarda o denli değişik ve zengin olabilir (Razon, 1987, s.7).

Çocuğun gelişim basamağına ve olgunluk düzeyine uygun olarak seçilmesi gereken oyuncaklar duyumların gelişiminde de etkili araçlardır. Çocuk, duyumların yardımı ile nesnelere algılar, oyuncakların yardımıyla ses, renk, şekil, koku ve boyut kavramlarını kazanır. Belli bir oyun türüne, öğrenme becerisine veya oyuncuğa ne zaman hazır olduğuna anne-baba karar vermelidirler. Çocuğa yakın olmak bu saptamayı mutlaka daha kolay hale getirmez. Çoğu kez bunu deneme-yanılma yoluyla da bulmak mümkündür. Eğer çocuğunuz için uygun olduğunu düşündüğünüz bir oyuncak, henüz kullanamayacağı bir oyuncaksa, bakmadığı zaman bunu bir süre kaldırabilir, veya birkaç hafta veya ay sonra bir deneme daha yapmaya degeceğini düşündüğünüz zaman verebilirsiniz.

İyi oyuncak veya oyun malzemeleri çocuğun doğal eğilimlerini ilgilerini geliştirmesine yardımcı oldukları gibi, randımanın beklenenin altında olduğu faaliyetlerde alıştırma da sağlarlar. Hiç bir oyuncak veya malzeme her ne kadar yapımcı tarafından eğitsel olarak etiketlenmiş olsa da bunu tek başına başaramayacaktır. Çocuğa yardım eden anne-babanın çocuğun oyununa girmek için gösterdiği istekliliğe, öğrenimine, deney yapmasına ve tecrübesine katkıda bulunmasına bağlıdır (Arnold, 1979, s.52). Çocuğun dikkatini yoğunlaştırabilmesi, aklını kol ve bacaklarını etkin bir biçimde kullanabilme derecesi, ilgileri sonuçta anne-babanın eseridir.

Oyuncak seçiminde güvenliğin yanısıra oyuncuğun çocuğun gelişim düzeyine uygunluğu, çeşitli oyunlarda değişik şekillerde kullanılabilmesi özelliği de önemlidir. Çocuğun kavrama ve zihinsel gelişim hızının en yüksek olduğu okul öncesi dönemde zekâsını geliştirici, dil ve motor gelişimine yardımcı olan kendisini ifade etmesini sağlayan, yaratıcılığını ortaya koyan, duygusal bakımdan doyuma ulaşmasını sağlayan eğitici oyuncakların önemi büyüktür.

Oyuncak alırken veya çocuk için oyuncak yaparken yetişkinin gözönünde bulundurması gereken bazı temel prensipler vardır: Çocuğun yaşı, cinsiyeti, ilgileri ve zekâsı gibi. Su, kum, kil gibi doğal malzemeler, oyun malzemeleri arasında en yararlılarıdır.

Yeni doğan bir bebeğin en değerli oyuncuğı kendi bedenidir. Bebek, elini kolunu sallayarak, ellerini açıp kapayarak, ayağını ağzına götürmeye çalışarak kendi kendine eğlenir.

* Bu araştırma yüksek lisans tezinin geliştirilip kitap haline getirilmiş bir bölümüne aittir.

** M.Ü.Atatürk Eğitim Fakültesi, Anaokulu Öğretmenliği Bölümü Öğretim Görevlisi

Çıkarabildiği sesleri tekrarlayarak kendini oyalar. Bu arada annesinin veya yakınındaki bir yetişkinin yaptığı hareket veya çıkardığı bir ses, onda heyecan yaratır. Doğumu izleyen ilk aylarda çocuk ses şekil ve renge karşı hassastır. Bu dönemde bebeğin aile üyelerini seyredip, aile yaşamının bir parçası olmasını sağlayan iyi bir bebek yatağı ya da askısı pahalı oyuncaklardan daha önemlidir. Sallanmaktan ve yatağının üzerine asıldığında hareket eden ses çıkaran, hatta müzik çalan renkli mobillere* bakmaktan zevk alır.

Çocuğun oturmaya başlamasıyla mekânı genişler. Uzanabileceği ve elinin erişebileceği her eşyayı yakalamaya çalışır. Bu nedenle oturmaya başladığı 6-7. aylardan itibaren çocuğun eline, avucuna sığabilecek oyuncaklar tercih edilmelidir. Bu oyuncaklar ne çok küçük ne de çok büyük olmalıdır. Bu dönemdeki çocuk herşeyi ağzına götürdüğünden farklı biçimlerde ve renklerde diş kaşıma halkaları, çingirak gibi oyuncaklar çocuk arabalarına asılabilir. Ağzına götürdüğünde embildiği kauçuk nesnelere, kurcaladığı zaman hemen bozulmayan plastik bebekler ve hayvancıklar, bir elinden diğerine kolayca geçirebildiği renkli halkalar bu ayların en sevilen oyuncaklarıdır. Hissetmek çok önemli olduğu için aynı şekilde yıkanabilir tüylü veya kumaştan kucaklanabilen bir oyuncak da bu dönemde çocuğa verilebilir. Bez oyuncakların yıkanabilir olması ve çocuk tarafından sık sık iskemleden veya arabadan aşağı atılacağı için dayanıklı olması önemlidir.

Bebek emeklemeye başlamadan kısa bir süre önce, onun uzanamayacağı bir yere konulan top gibi parlak objeler uzanma ve dikkati yoğunlaştırmasına yardım eder. 10-12. aylarda tutunarak da olsa ayağı kalkabildiği andan itibaren eline geçirdiği herşeyi atmaktan ve onun çıkardığı sesleri, düşüşünü izlemekten zevk alır. Bu aylar çocuğun deneyleriyle çevresindeki olayları ve nesnelere kavramasında ilk adımlardır. Çocuk yakaladığını atar, anne kaldırır, bu oyun dakikalarca sürebilir. Bu aylarda seçilen oyuncakların sağlam olmasına dikkat edilmelidir. Atılınca zıplayan, yere düşünce ses çıkaran boy boy renkli toplar, içiçe geçebilen kutular, tekerlekli oyuncaklar, oturunca vurabileceği büyük plastik bloklar, basit parlak arabalar çekici gelebilir. Bunları itmeyi elleri ve ağzıyla keşfetmeyi öğrenebilir. Kumaştan yapılmış bir kukla da bu dönem çocuğu için ilginç bir oyuncaktır.

Bu aydan itibaren çocuk yürümeye, bir yerden başka bir yere gitmeye başlayınca oyuncak tercihinde yenilik görülür. Çocuk ipinden çektiği zaman ses çıkararak hareket eden kendisi ile yer değiştiren oyuncaklar arar. Bu tür oyuncakların büyükleri, çocuğun oyuncuğa tutunarak yürütmesine küçükleri de dizleri veya elleriyle bir ip yardımıyla kendisini ve oyuncuğunu kontrol etmesine yardımcı olur.

Bebek, araba, kamyon, altında tekerlekleri olan hayvan şeklindeki oyuncaklar, küçük sallanan at veya diğer itilip çekilen oyuncaklar anne-babanın dikkatli gözlemlerini gerektirirler de çocuğa zevk verirler.

15-18 aylık çocuk artık evin bir odasından diğerine rahatlıkla gidip-gelebilir. Bu arada eşyaları bir odadan öbürüne taşımaktan zevk alır. Bu dönem, çocuğun taklitçi oyununun geliştiği dönemdir. Oyuncak bir telefon, faraş, süpürge, kasa, dükkân donanımı, ütü önemli araçlardır. Bunlar tercihan gerçeklerin mükemmel bir minyatürü olmaktan çok, basit ve yaratıcılığı geliştirici nitelikte olmalıdır.

---

* Mobil: 0-2 yaş çocuklarının yataklarının üstüne asılan kurmalı, pilli, bazen de müzikli sabit ya da dönebilen oyuncaktır.

Günümüzde bu tip oyuncakların gerçeğini çocuklara kullandırmak, onları hayata hazırlama da daha etkin sonuçlar vermektedir. Bu yaş çocukları için evi simgeleyen şeyler ve saklanılacak yerler çok çekicidir. Adeta kendini kanıtlama çabasında olan çocuk, tırmanabileceği her yere tırmanmaya çalışır. Bu devrede ahşap dişli ve büyük vidalar düz tahta bloklar, üstüne çıkıp yürüyebileceği tekerlekli oyuncaklar, küçük sandık sepet ve tabureler önemli oyun materyalleridir.

1 yaş üzerinde çocuklar için resimleri net olan resimli kitaplar gereklidir. Resim yapmak bazı çocukların evde kendi başlarına gerçekleştirmeyi tercih edecekleri yoğun bir kişisel deneyimdir. Aynı zamanda mumlu boya kullanmaktan yoğurma maddelerinden (kil, tuz seramiği, talaş hamuru, plastilin v.s.) ve parmaklarını kullanarak resim yapmaktan da hoşlanırlar. Bu yaş çocukları birbirleriyle oynamazlar, ancak kısa süre onları izler ya da yanlarında oynar, çevreyle fazla iletişim kurmazlar. Çünkü bedeni, kasları ve dil becerileri henüz gelişmemiş ve yeterince olgunlaşmamıştır.

İkinci yılın sonuna doğru bütünü parçalarına ayırmak bir kutuyu doldurup boşaltmak, kapalı olanı açmak-açık olanı kapamak çocuğun en sık yaptığı işlerdendir. Kule ve köprüler yapmak oyuncağın parçalarını üstüste koymak veya yanyana dizmek, kutuları içiçe yerleştirmek ilgi uyandıran etkinliklerdendir. Bu etkinliklere yardımcı olan oyun materyali boy boy, renkli renkli parçalardan oluşan geçme oyuncaklar, mutfak kapları, boş kâşeler artık materyallerdir.

2-3 yaşlarında çocuklar 5-6 kişilik gruplar halinde birlikte olabilirler. Fakat bu dönemde birlikte olmalarına rağmen ayrı ayrı oynarlar ve birbirleriyle kavga edebilirler. Bu döneme "Paralel Oyun Dönemi" denir. Çocuklar büyüdükçe birbirleriyle iletişim kurmaya ve birlikte oynamaya başlarlar (Seyrek, 1991, s.72). Bu dönemde çocuğa mutfak malzemesi halâ çok cazip gelir. Bahçe oyunlarında kullanılan kova, kazma, kürek ayrıca deniz kabukları, şişe kapakları, bebek ve araba, boncuklar da çocuğun oyun materyalleridir. Anne-babasını izlemeye başlayan çocuk değişik boydaki bebeklerden, oda takımlarından marangozluk aletlerinden de bu devrede hoşlanır.

3-6 Yaş arasında çocuğun oyun devreleri ve gerekli oyuncaklar

3 yaşındaki çocukta büyük kaslar hayli gelişmiştir. Takla atabilir, yüksek yerlerde yürümeyi dener, tırmanıp sallanır. 3 yaşına kadar kız ve erkek çocukların oyuncakları arasında ayırım yapılmaz. Her iki cinsin de iletişimin temel becerilerini öğrenmeleri gerekir. 3 yaşından sonra cinsiyet ayrılıkları daha belirginleşir ve bunun sonucu olarak da anne-babalar zaman zaman kız çocuklarının oynayacağı oyunun özellikle anneliğe ait işlevlerin canlandırılmasına yöneltirken, erkek çocuğun erkeksi tavır ve faaliyetlere hazırlanması gerektiği şeklinde yanlış sanılara kapılırlar (Arnold, 1979, s.52).

Kız ve erkeğin cinsel içgüdüleri herbirini anne ve babanın taklidini yapma yönünde dürtüler. Fakat herbirinin büyüme ve gelişmesi için ihtiyaç duydukları beceri ve tecrübeler yine de büyük ölçüde aynıdır. Bunlar hem kızlar hem de erkekler için aynı oyuncaklarla; it-

faiye araçları, arabalar, bebeklerle iyi bir şekilde sağlanabilir. Erkekler yapı oyuncaklarına, tren ve kamyonlara ilgi göstereceklerdir.

Bu yaştaki çocuklarda oyuncak tercihleri daha çok dramatize ettiği oyunlarda kullanılabileceği oyuncaklardır. Bebeklerle baba rolünün canlandırılması yoluyla tecrübelerle sahip olmak isteyeceklerdir. Dikme, örme, yemek pişirme takımları ile bebek evleri erkek çocuklara ileride gerekli olacak birçok beceri konusunda tecrübe ve pratik kazandırır. Benzer şekilde arabalar ve yapı oyuncakları da kız çocuğuna daha sonraki ev işlerinde el yatkınlığı kazanmada etkili olacaktır.

Sonuçta gerek kız gerek erkek çocuklarının oyuncakları arasında erkek ya da dişiye aittir diye kesin bir ayırım olamaz ve olmamalıdır.

3-4 yaşındaki çocuğun hareketleri daha düzenli ve kararlıdır. Tırmanmak, kaymak, inip-çıkma, üç tekerlekli bisiklete binmek bu yaşlarda en çok sevilen faaliyetlerdendir. Bu yaştaki çocuklar her türlü inşâ malzemelerinden hoşlanırlar. Birbirinden ayrılabilen ve tekrar biraraya getirilen tahta oyuncaklar, itmeli çekmeli araçlar, bağlama oyuncakları, kil ve plastilin, tahta çekiç ve çivi boncuklar, küçükten büyüğe doğru giden tahta veya plastik parçalar, büyük bloklar, barınak ve çadır yapmaya yarayan çiteler, büyük resimli parçaları olan tablolar, sandalyeler, eskimiş kumaş parçaları, battaniyeler değerli oyun araçlarıdır.

4-6 yaşlarında artık olgunlaşmaya başlayan çocuk bir yandan hareket ihtiyacını bahçe oyunlarında giderirken, öte yandan masa başı faaliyetlerine ilgi duymaya başlar. Ne olduğu kolayca anlaşılabilen somut resimler yapar, yapılar kurar, kendi yaptıklarına karşı hayranlığını belirtir. Müzikten, şarkı söylemekten ve dansetmekten hoşlanır.

5 yaşındaki çocuğun oyunu bir yaş öncesine kıyasla daha durgunlaşmış ve oynadığı temsili oyunlar azalmıştır. Bunların yerine çevrede oynamak ya da bir yetişkinle beraber faaliyetler yapmak onun için daha zevklidir. Aynı zamanda yoğurma maddeleri parmak boyası kullanarak çalışmaktan çok hoşlanır. Yoğurma maddeleri ve boyama çalışmaları çocuğun düşüncelerini ifade etmesine ve yeteneklerini geliştirmesine ayrıca duygusal bakımdan da doyuma ulaşmasına yardımcı olur. Düşüncelerini ifade etmeye başlayan ve yeni buluşlar ortaya koyabilen çocukların kendine olan güvenleri de artmaktadır. Kendi bitkilerini yetiştirmek pek çok çocuk için tatmin edici bir deneyimdir. Ayrıca parmak kuklaları ile sahne, oyuncak bakkal dükkanı donanımı, kağıt yapıştırma (kolaj), kilden kukla ve bebek, tahtirevalli, domino, mıknaşlar, büyüteç, büyük bebek arabası, normal tornavida ve vidalar, lego, geçmeli plastik ve tahta oyuncaklar kavramları geliştiren oyuncaklar ve artık malzemeler değerli oyun materyalleridir.

Bu dönemde çocuğun hayatına kitap girer. Resimli kitaplar adı altında toplanan kitaplar çocuğu dil ve resimle uyarıp gelişmesini sağlar, eleştirici düşünmeye iterler. Bu kitaplar çocuğun iç çatışmasını yenmesi ve toplumsallaşması için yardımcı bir gereç olup, yaratıcı düşüncenin gelişmesini de sağlarlar. Ayrıca çocuğun dil, algısal-motor, sosyal-duygusal ve kavramsal gelişmesine yardımcı olur, yaşam gerçeklerine hazırlar ve dinleme yeteneklerini geliştirir. Çocukları geçici olarak üzüntüden kurtarıp sorunlarına yardımcı olur, ihtiyaç duydukları huzur ve dinlenmeyi sağlar. Çocuğun güven, sevme-sevilmeme, bir grubun üyesi olma, başarıma, değişiklik, öğrenme, güzellik ve düzen ihtiyacı gibi ruhsal ih-

tiyaçlarını karşılayan kitaplar, sadece kendisini ve başkalarını anlamasına değil yetişkinlerin de çocukları daha iyi anlamasına yardımcı olabilir. Çocuk, kitap ile ilişkiyi yetişkin aracılığıyla kurar ve bu ilişki çocuğun zihinsel yeteneğini geliştirir. Anne-babanın çocuğuna vereceği kitaplar onun yaşı, ilgi duyduğu konular, ruhsal yapısı ve zihinsel gelişimi gözönüne alarak seçilmelidir.

6 yaşında kitabın yanında hâlâ yapı oyuncaklarından hoşlandığı görülür. Her tür oyuncak üzerinde yoğun bir çalışma vardır. Sakin etkinlikler, boyama, kesme-yapıştırma işlerinden hoşlanırlar. Yarışmalı ve çekişmeli oyunları (özellikle erkek çocuklar) severler. ayrıca sökülüp takılan, kurunca çalışan, bozulup yeniden inşâ edilebilen oyuncaklar, kart ve zekâ oyunları ile yetişkinleri taklit etmeyi sağlayan her türlü materyal, okul öncesi dönem çocuğunu mutlu eder.

Çocuğun ilkokula başlamasıyla oyun ve oyuncak ihtiyacının sona erdiği zannedilmemelidir. Okul döneminin bitimine kadar çocuk, daha uzun bir süre boş zamanlarını değerlendirmede her türlü oyun malzemesinden yararlanacaktır. Adı geçen bütün bu oyun materyalleri çocuğun soru sormasını teşvik ederek yetişkinlerin temin ettikleri oyuncakları kendi yetişkin dünyalarında işleri ile uğraşırken çocuğu mutlu etmenin yolu olarak kabul etmelerinden çok, çocukla oynayabilecek zamanları varsa, çocuğun dünyasına katılımını sağlayacak bir arkadaş olarak göreceklendir. Anne-babalar çocukların ilk ve en etkili öğretmenleridir. Oyuncaklar da hem anne-babalara hem de çocuklara bu önemli okul öncesi dönemi değerlendirmede yardımcı olacaklardır.

KAYNAKLAR

Razon, Norma, "Çocuğun Dünyasında Oyuncanın Yeri ve Önemi", Pembe Bağcık Dergisi, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 1987, sayı 2, s.7.

Arnold, Arnold. Çocuğumuz ve Oyun, Çev: Rezzan Mahmudoğlu, Ece Yayınları 1979, s.52.

The Desing Centre Gurdeto Play Equipment For Young Chiltren GOP. Published by the Design Council 28 Hay market Lonton, 1976, p.4

Seyrek, H., Sun. M., Çocuk Oyunları Okul Öncesi Eğitiminde Oyun Dersi El Kitabı, Mey. Yayınları, İzmir 1991, s.11.